

УДК 37.013.74

**ВИТОКИ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ
ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

Петриченко Л.О.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

У статті розглядаються перші праці, що з'явилися в різний період у різних країнах і безпосередньо характеризують процес зародження компаративістики. Охоплено багато країн світу: Німеччина, США, Англія, Китай, Японія, Чилі, Аргентина. Коротко описані історичні факти, що передують виникненню компаративної педагогіки в Україні. Основна увага приділяється вивченню витоків вітчизняної порівняльної педагогіки.

Ключові слова: порівняльна педагогіка, витoki, Україна, компаративістика, історія зародження, процес становлення.

**ИСТОКИ МИРОВОЙ И ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ**

Петриченко Л.А.

В статье рассматриваются первые труды, появившиеся в разное время в разных странах и имеющие непосредственное отношение к процессу зарождения компаративистики. Охвачены многие страны мира: Германия, США, Англия, Китай, Япония, Чили, Аргентина. Кратко описаны исторические факты, предшествующие появлению компаративной педагогики в Украине. Основное внимание уделяется изучению истоков отечественной сравнительной педагогики.

Ключевые слова: сравнительная педагогика, истоки, Украина, компаративистика, история зарождения, процесс становления.

SOURCES OF WORLD AND DOMESTIC COMPARATIVE PEDAGOGICS

L. A. Petrichenko

In article the first works which have appeared at various times in the different countries and directly related to process of origin компаративисти-ки are considered. Many countries of the world are captured: Germany, the USA, England, China, Japan, Chile, Argentina. The historic facts previous occurrence компаративной of pedagogics in Ukraine are is short described. The basic attention is given to studying of sources of domestic comparative pedagogics.

Keywords: comparative pedagogics, sources, Ukraine, origin history, formation process.

Постановка проблеми. Останнім часом інтерес до порівняльної педагогіки як науки й навчальної дисципліни значно посилюється. Це спонукає вчених до ґрунтовного аналізу накопиченого досвіду. Нові аспекти дослідження компаративістики вимагають вивчення першоджерел і витоків її становлення як в Україні, так і за її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На підставі огляду літературних джерел можна свідчити, що питання порівняльної педагогіки розробляли: Б. Вульфсон, О. Галус, В. Капранова, Н. Лавриченко, З. Малькова, М. Соколова, М. Сорокова, А. Сбруєва, О. Сухомлинська, І. Тараненко тощо. Вони дослідили науково-понятійний апарат компаративної педагогіки, надали короткі відомості з історії її виникнення та подальшого розвитку, проаналізували системи освіти різних держав. Не менш важливими для нашого дослідження були праці з історії вітчизняної педагогічної думки М. Левківського, Л. Артемової, О. Любар тощо. У них широко висвітлюються події та факти, що відіграли неабияке значення в процесі зародження та становлення української компаративістики.

Мета статті - висвітлення історичних відомостей, що сприяли зародженню порівняльної педагогіки у світі й в Україні зокрема.

Об'єкт дослідження – порівняльна педагогіка.

Предмет дослідження – історія розвитку компаративістики.

Виклад основного матеріалу. Порівняльна педагогіка – це галузь педагогічного знання, у якій аналізуються основні тенденції й закономірності розвитку педагогічної теорії та практики в різноманітних країнах, розкриваються співвідношення загальних тенденцій і національної або релігійної специфіки, визначаються позитивні й негативні аспекти міжнародного педагогічного досвіду, форми та способи взаємозбагачення національних педагогічних культур, устанавлюються межі «переносу» закордонного досвіду на вітчизняний ґрунт [5, с.169].

Шлях становлення та розвитку порівняльної педагогіки як науки був складним і тривалим. Із погляду багатьох учених, інтерес до процесу виховання в сусідніх країнах виникав ще за часів існування Давньої Греції та Риму. Так, наприклад, давньогрецький письменник та історик Плутарх у «Порівняльних життєописах» описував методи виховання афінських і спартанських дітей [2, с. 12]. «Уже тоді, – відзначав Б. Вульфсон, – нерідко поставала утилітарна мета – скористатися досвідом сусідів для покращення справи виховання молоді у своїх країнах» [1, с. 6].

Ситуація змінилася в епоху раннього Середньовіччя, коли всі сфери соціально-культурного життя потрапляють під патронат церкви, унаслідок чого навчальні заклади країн світу практично не відрізняються між собою. Як свідчать історики, саме в цей період з'являються трактати східних мандрівників, зокрема Абд-аль-Рахман Ібн Кадуна (1332 – 1406) із Тунісу. У трактатах містилися відомості про специфічні риси освіти й виховання різних народів. Загальновідомо, що в XVIII столітті, коли латинська мова була витіснена національними мовами, а залежність від церкви значно зменшилась, системи освіти набули національної забарвленості. На цей час припадає діяльність Яна Амоса Коменського (1592 – 1670), який жив і працював у багатьох країнах світу: Чехії, Польщі, Угорщині, Голландії, Швеції. На досвід цих країн Я. Коменський посилався, розробляючи принципи та структуру єдиної системи освіти – від навчальних шкіл до університетів. 1641 року педагог був запрошений до Лондона, де написав статтю «Шлях світла», у якій так само, як у трактаті «Загальна порада про виправлення людських вад», педагог торкнувся питання про міжнародне співробітництво в галузі освіти [2, с.13].

Визначним в історії порівняльної педагогіки є період кінця XVIII початку XIX століття, коли з'явилися праці Песталоцці, Канта, Руссо та багатьох інших. Погляди на проблеми навчання й виховання цих видатних учених набули поширення, стали популярними в різних державах.

Нагадаємо, що тоді значно посилювався інтерес до зарубіжної педагогіки, виникла потреба співставлення її з вітчизняною наукою. Постало питання про створення спеціальної галузі педагогічного знання – порівняльної педагогіки, яка б займалася розв'язанням подібних проблем. Уперше на необхідність подібних наукових досліджень указав Марк-Антуан Жюльєн Паризький (1775 – 1848), якого називають «батьком» порівняльної педагогіки. 1817 року він опублікував брошуру «Нариси та попередні нотатки до дослідження з порівняльної педагогіки», де вперше вжив поняття «порівняльне виховання» та «порівняльна педагогіка». Окрім того, упродовж XIX століття серед діячів культури й освіти надзвичайно популярними стають «педагогічні мандрівки», тобто поїздки закордон із метою вивчення освіти й реалізації цих знань для вдосконалення вітчизняної системи.

Так, у Франції педагогічну мандрівку до Пруссії за дорученням правління здійснив професор Сорбонни, філософ В. Кузен (1792 – 1867). Серед французьких учених початку кінця XIX початку XX століття, які зробили вагомий внесок у розвиток порівняльної педагогіки, варто відзначити Ж.-М. Бодуена, Е. Дрейфус-Бріссака, В. Фріделя.

У Німецькій літературі перші роботи, що містять елементи педагогічних порівнянь, з'явилися ще наприкінці XVIII на початку XIX століть, зокрема: 1784 року виходить друком робота І. Брінкмана «Порівняння старого та сучасного виховання й виявлення того, котре з них більше узгоджується з природою»; у 1790-х роках був опублікований цикл лекцій «Порівняння шкільних систем Англії та Німеччини» Ф. Хекта; 1838 року світ побачила тритомна праця професора Мюнхенського університету Ф. Тірша «Про сучасний стан суспільної освіти в західних країнах Німеччини, у Голландії, Франції та Бельгії» тощо.

У Сполучених Штатах Америки значний внесок у процес становлення та розвитку компаративістики зробили такі дослідники, як-от:

К. Стоу, Г. Манн, Г. Барнард, Дж. Рассел. Саме Дж. Рассел уперше виклав курс із порівняльної педагогіки студентам педагогічного коледжу Колумбійського університету. А 1918 року в США, зазначає В. Капранова, вперше публікується книга, присвячена проблемам компаративістики, «Порівняльна педагогіка» П. Сандіфорда [3, с. 10].

Серед англійських «піонерів» порівняльної педагогіки відзначимо М. Арнолда та М. Седлера, за ініціативи якого 1894 року в Лондоні відкрився заклад, що спеціалізувався на збиранні інформації про стан освіти в Англії та за її межами, укладанні каталогів нових видань із педагогіки, підготовці аналітичних доповідей.

Після революції 1911 року почався новий етап у розвитку освіти в Китаї. Педагоги відвідали європейські країни, Японію, Сполучені Штати Америки. Чимало американських учених – Китай. Під впливом американських колег змінилась китайська система освіти.

У Японії «педагогічну мандрівку» здійснили принц Томомі Івакура та службовець Міністерства освіти Японії Фудзімаро Танака. Протягом 1871 – 1873 років вони відвідали Європу та Північну Америку. Через два роки після подорожі з'явився звіт Фудзімаро Танака, у якому подано опис освітніх систем дев'яти країн, а також додаток із перекладами документації, що регламентували стан і розвиток шкільництва [2, с. 13].

Серед видатних педагогів-мандрівників Чилі й Аргентини варто відзначити Домінго Августіно Сармієнто, який відвідав Францію, Пруссію, Голландію, США [2, с. 13].

Своєрідно характеризувалися порівняльно-педагогічні дослідження представників тих слов'янських народів, що в 70-х роках ХІХ століття входили до складу Турецької та Австро-Угорської імперій. Ці вчені прагнули об'єднати слов'янські народи за допомогою освіти. «На з'їзді вчителів – хорватів, сербів, чехів, моравов і поляків – у Загребі 1871 року був заснований перший в історії педагогіки міжнародний педагогічний журнал «Слов'янський педагог» (1872 – 1874), завданням якого було зміцнити культурні зв'язки слов'янських народів» [1, с. 11].

Що ж стосується витоків української порівняльної педагогіки, то, як відзначає М. Левківський, процес освоєння вітчизняними педагогами здобутків античних, візантійських і болгарських авторів розпочався в ІХ столітті. Після створення Кирилом і Мефодієм у Х столітті слов'янської

абетки на Русі поширюється перекладна література. Зокрема, за творами візантійського вченого та богослова Іоанна Дамаскіна (VIII ст.) викладали грамоту. Популярним був також трактат Георгія Хіровоска «О образех», створений у Візантії у VIII – IX ст. Цей трактат увійшов до складу «Ізборніка» (1073 р.) – збірника статей різних авторів, який повинен був дати відповіді на різні питання старо- та новозаповітної історії, філософії, поетики, догматики та деяких науково-природничих уявлень Середньовіччя. Протографом «Ізборніка» була книга, замовлена болгарським царем Симеоном. Упорядкував твір київський книжник Іоан (Грішний) [4, с. 74].

Із історії відомо, що у XIII столітті внаслідок постійних міжусобних війн та руйнівних ударів кочової Азії розпалася Київська держава. Однак Українська держава не занепала, її осередком стала Галицько-Волинська держава. Як відзначають дослідники, близьке сусідство з Заходом у цей час посилило в українській педагогіці елемент європоцентризму [4, с. 106]. Однак 1340 року Галицько-Волинська держава перестала існувати: Галичину захопили поляки, а Київщина, Чернігівщина, Переяславщина, Поділля, і значна частина Волині потрапили до рук литовців. У Литовській державі українська освіта, шкільна справа й педагогіка успішно розвивалися, тимчасом як польська шляхта чинила опір. Згодом, піддавшись утиску Польщі, литовське князівство укупі з польськими королями виступали проти українства. Українські магнати не мали іншого вибору, як віддавати своїх дітей для навчання до польських шкіл і вищих навчальних закладів. Попри всі негативні моменти ця ситуація мала один позитивний нюанс – прилучення української молоді до європейської науки й культури, оскільки вихідці з України здобували освіту в найкращих університетах Європи, де була своєрідна традиція вести облік студентів за іменем і за місцем походження. «Наприклад, у списках студентів Краківського університету того часу числилися: «Матвій із Тухлі», «Симон із Дрогобича», «Михайло Михайлович із Самбора», «Іван Григорович із Коломиї», «Олексій Матвійович зі Львова», «Іван Петрович із Глухова», «Дмитро Степанович із Києва», кілька студентів на прізвище Тичина, у тому числі магістр і ректор Краківської школи «Григорій Тичина з Роксолан»

[С. 109]. RUNENUS, ROXOLANUS, RUSSICUS (Рутенія і Роксоланія це назви України, поширені в Західній Європі в ті часи) [4, с. 88].

Українська педагогічна думка епохи Відродження якнайкраще представлена у творчій спадщині Павла Русина (1470 – 1517) та Юрія Дрогобича (? – 1494). Як відзначають науковці, «українські землі у XV і XVI ст. мали тісні зв'язки з країнами Європи. Отже, освітній процес в Україні не був ізольованим, він був складовою загальноєвропейського шкільництва...» [4, с. 116].

У другій половині XVI ст. розширення мережі національних шкіл було найголовнішою метою свідомих українців. Національні школи відкривались при церквах і монастирях. Провідними культурно-освітніми осередками стають Острозька академія та Києво-Могилянська академія.

Острозьку академію заснував 1576 року в Острозі волинський магнат князь Костянтин Острозький. В академії викладали видатні українські та зарубіжні висококваліфіковані фахівці: ієромонах з Острога Купріян, який здобув освіту в Падуї та Венеції, Йов Княгиницький, Василь Суразький, Клірик Острозький, Дем'ян Наливайко, Кирило Лукаріс, Діонісій Палеолог, Ян Лятос [4, с. 124]. Тут, як і в інших європейських закладах подібного типу, викладали «сім вільних мистецтв»: тобто предмети «тривіуму» (граматику, риторику, діалектику), та «квадривіуму» (арифметику, геометрію, астрономію); навчали трьох мов: слов'яно-руської, грецької та латинської. Однак Острозька академія істотно відрізнялася від західноєвропейських, бо «У ній чи не найбільше уваги приділялося греко-візантійській і, власне, національній традиції та старослов'янській мові» [4, с. 123].

Києво-Могилянська академія – видатний культурно-освітній центр України – створена 1632 року в результаті злиття двох шкіл: Київської братської школи з лаврською школою. Академія була створена на взірць західноєвропейських університетів. Курс навчання тривав 12 років й охоплював «сім вільних мистецтв», а також мови: слов'яно-руську, церковнослов'янську, грецьку, польську, латинську, давньоєврейську, німецьку, французьку. До навчального плану включалися історія та географія. Із Києво-Могилянської академії студенти постійно їздили за кордон. Наприкінці XVII – початку XVIII ст. в Україні поступово

збільшилася кількість колегіумів, що зробили вагомий внесок в історію розвитку порівняльної педагогіки. Найвідомішими серед них були Чернігівський (1689) та Харківський (1727) колегіуми. До 1805 року Харківський колегіум був центром освіти Слобожанщини. У ньому викладали граматику, піітику, риторичу, філософію, богослов'я. У колегіумі існували класи французької та німецької мов, математики та інженерної справи, артилерії, геодезії, вокалу й інструментальної музики [4, с. 136].

Як відзначають дослідники, характерною ознакою української педагогіки XVII – початку XVIII ст. є її злет у розвитку на власній, національній основі з урахуванням кращих досягнень західної педагогічної культури. Найбільш інтелектуально обдаровані молоді люди з України нерідко завершували здобуття освіти в престижних закордонних університетах. Найчастіше українців можна було зустріти в Падуанському, Лондонському, Лейденському, Геттінгемському університетах, а також у Паризькому, Празькому, навчалися в Гданську, Кенігсберзі, Римі та інших містах [4, с. 139]. Провідними діячами освіти XVIII ст. були Іван Вишенський, Йов Борецький, Єпифаній Славинецький, Феофан Прокопович тощо. У своїх працях вони зверталися до досвіду зарубіжних колег. Наприклад, Єпифаній Славинецький (? – 1657) – український учений і педагог, перекладач навчальної літератури з медицини, географії, мистецтва, автор багатьох підручників. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Працював у Москві: виконував доручення царя по перекладанню іноземної літератури на слов'янську мову. Уважають, що при укладанні посібника для батьків та вчителів «Громадянство звичаїв дитячих», Єпифаній Славинецький, імовірно, послуговувався як взірцем твором Я. Коменського «Правила поведінки, зібрані для юнацтва» [4, с. 138]. М.В. Левківський зазначає, що дослідники встановили подібність цього твору з роботою Я. Коменського, а також із твором Еразма Роттердамського [4, с. 91].

Кінець XVIII – початок XIX ст. – це період наступу російського самодержавства в Україні, ліквідації Гетьманщини та Запорозької Січі, знищення української національної школи. У цей час українська педагогічна компаративістика розвивалась у складі російської. Цьому сприяли К. Ушинський, П. Межуєв, Л. Толстой тощо. Ситуація зміни-

лась на початку ХХ століття, коли вітчизняна порівняльна педагогіка отримала можливість розвиватись самостійно. Однак цей складний історичний період становить предмет окремого дослідження.

Висновки за даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Як бачимо, започаткування порівняльно-педагогічних традицій в Україні тривало кілька століть. Подолавши цей складний шлях, вітчизняна компаративістика активно продовжує свій розвиток. Сьогодні порівняльна педагогіка посідає гідне місце серед інших галузей педагогічного знання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вульфсон Б. Л. Сравнительная педагогика: история и современные проблемы. – Ун-т Рос. Акад. образования. – М.: УРАО, 2003. – 232 с.
2. Галус О. М. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник для гуманіст. спец. вищ. пед. навч. закладів./ О.М. Галус, .М. Шапошнікова. – К.: Вища школа, 2006. – 215 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Нав.-метод. Посібник. Вид. 3-є, доп. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 190с.
4. Капанова В.А. Сравнительная педагогика. Школа и образование за рубежом: Учебн. пособие для для студ. пед. специальностей учреждений высш. образования. – Минск: Новое знание, 2004. – 221с.
5. Энциклопедия профессионального образования. – М.: АПО, 1999. – Т.3. – С. 169.